

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ОСВІТИ

УДК 378.1:37.013

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20471376>

Моделі вищої освіти в українському науковому дискурсі

Савчук Борис Петрович,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2256-0845>

Снітовська Ольга Йосипівна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри латинської та іноземних мов, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького м. Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3086-9503>

Прийнято: 13.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** У статті здійснено комплексний аналіз моделей вищої освіти в українському науковому дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасної системи вищої освіти під впливом глобалізаційних, цифрових, інтеграційних та соціокультурних процесів, а також необхідністю переосмислення теоретико-методологічних засад розвитку української вищої школи в умовах європейської інтеграції та воєнних викликів. **Метою статті** є систематизація та узагальнення підходів українських науковців до трактування поняття «модель вищої освіти», визначення критеріїв класифікації моделей освіти та виявлення основних тенденцій трансформації сучасних моделей університетської освіти. **Методологія** дослідження ґрунтується на використанні системного, компаративного, історико-педагогічного, структурно-функціонального та міждисциплінарного підходів. Використано*

методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації наукових джерел, а також елементи педагогічного моделювання.

У результаті дослідження з'ясовано, що поняття «модель вищої освіти» в українському науковому дискурсі трактується як системно організована сукупність концептуальних, структурних, організаційних та ціннісних характеристик функціонування системи вищої освіти. Виокремлено основні критерії класифікації моделей вищої освіти: соціокультурний, функціональний, організаційний, управлінський, технологічний, методологічний, цивілізаційний та інституційний. Показано, що сучасний науковий дискурс характеризується посиленням уваги до відкритих, цифрових, компетентнісно орієнтованих, дослідницьких, підприємницьких та інтеграційних моделей університетської освіти. Трансформація моделей вищої освіти відбувається під впливом Болонського процесу, цифровізації освітнього простору, інтернаціоналізації, зміни ролі університету в суспільстві, зростання академічної автономії.

У висновках обґрунтовано, що український науковий дискурс щодо моделей вищої освіти має виразний міждисциплінарний характер та інтегрує філософські, педагогічні, управлінські, економічні компаративістські студії. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом цифрових, мережових та інноваційних моделей університетської освіти та вивченням механізмів адаптації української системи вищої освіти до сучасних глобальних викликів.

Ключові слова: *вища освіта, модель вищої освіти, університетська освіта, освітня модель, Болонський процес, цифровізація освіти, інтернаціоналізація, педагогічне моделювання.*

Models of higher education in Ukrainian scientific discourse

Borys Savchuk,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Bohdan Stuparyk
Department of Pedagogy, Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2256-0845>

Olha Snitovska,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Latin and Foreign Languages, Danylo Halytsky Lviv National
Medical University, Lviv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-3086-9503>

Abstract. *The article presents a comprehensive analysis of higher education models in Ukrainian scientific discourse. The relevance of the study is determined by the transformation of the modern higher education system under the influence of globalization, digitalization, integration, and socio-cultural processes, as well as by the need to rethink the theoretical and methodological foundations of the development of Ukrainian higher education in the context of European integration and wartime challenges. The purpose of the article is to systematize and generalize the approaches of Ukrainian scholars to the interpretation of the concept of the “higher education model”, to identify the criteria for classifying educational models, and to determine the main trends in the transformation of modern university education models. The methodology of the study is based on systemic, comparative, historical-pedagogical, structural-functional, and interdisciplinary approaches. The methods of analysis, synthesis, comparison, generalization, systematization of scientific sources, and elements of pedagogical modeling were applied.*

The study found that the concept of the “higher education model” in Ukrainian scientific discourse is interpreted as a systematically organized set of conceptual,

structural, organizational, and value-based characteristics of the functioning of the higher education system. The main criteria for classifying higher education models were identified: socio-cultural, functional, organizational, managerial, technological, methodological, civilizational, and institutional. It has been proved that modern scientific discourse is characterized by increased attention to open, digital, competence-oriented, research, entrepreneurial, and integration models of university education. It has been established that the transformation of higher education models occurs under the influence of the Bologna Process, digitalization of the educational space, internationalization, changes in the role of the university in society, and the growing importance of academic autonomy.

The conclusions substantiate that Ukrainian scientific discourse on higher education models has a pronounced interdisciplinary character and integrates philosophical, pedagogical, managerial, economic, and comparative approaches. It is determined that the prospects for further research are connected with the analysis of digital, network, and innovative models of university education, as well as with the study of mechanisms for adapting the Ukrainian higher education system to modern global challenges.

Keywords: *higher education, higher education model, university education, educational model, Bologna Process, digitalization of education, internationalization, pedagogical modeling.*

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти перебуває в умовах масштабних трансформацій, зумовлених глобалізацією і цифровізацією суспільства, посиленням міжнародної інтеграції та зміною ролі університету в соціально-економічному розвитку держав. За цих умов актуалізується проблема осмислення моделей вищої освіти як концептуальних конструкцій, що відображають особливості організації, функціонування та розвитку освітніх систем. Зростання ролі академічної мобільності, інтернаціоналізації, автономії

університетів, компетентнісного підходу та цифрових технологій спричиняє формування нових моделей університетської освіти, орієнтованих на відкритість, гнучкість, інноваційність і конкурентоспроможність.

Для України проблема модернізації моделей вищої освіти набуває особливої ваги в контексті європейської інтеграції, реформування національної системи вищої освіти та необхідності забезпечення її відповідності світовим стандартам. Водночас воєнні виклики, цифрова трансформація освітнього простору та перспективи післявоєнної відбудови держави актуалізують пошук нових теоретико-методологічних підходів до розвитку вищої школи.

В українському науковому дискурсі проблема моделей вищої освіти досліджується з позицій філософії освіти, освітнього менеджменту, педагогічної компаративістики, економіки тощо. Це зумовлює різноманіття підходів до трактування пов'язаних з цим феноменом понять і його класифікацій та необхідність їх систематизації й узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика педагогічного моделювання у працях українських учених (В. Беспалько, С. Вітвицька [1], Л. Вішнікіна [2], В. Гриньова, Н. Гузій, О. Дубасенюк [3], О. Кучерявий, В. Михайлов, С. Сисоєва, С. Холод, В. Чайка, В. Чернілевський та ін..) розглядається як інструмент дослідження, проектування та прогнозування розвитку освітніх процесів і явищ.

На початку ХХІ ст. активізувалося дослідження моделей вищої освіти у контексті трансформації університетської освіти, цифровізації та європейської інтеграції. Вони активно вивчаються в контексті розвитку університетської освіти в умовах глобалізації (М. Корнійчук [4]), інтеграції в Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та вироблення механізмів адаптації національної системи до вимог Болонського процесу (О. Мельник та ін. [5]), зіставлення європейської та американської моделей вищої освіти (М. Студілко [6]) тощо.

Важливе значення має доробок Т. Жижко [7], С. Курбатова [8], С. Клепка [9], Л. Мартинець [10], Н. Погребняк [11], М. Скидана [12], в якому розглядаються різновидові моделі вищої й університетської освіти та феномени дослідницького корпоративного, підприємницького університету. Ця проблематика продуктивно осмислюється в ракурсах розвитку відкритої, цифрової та дистанційної освіти В. Биков [13], трансформації моделей вищої освіти в країнах Європи та Східної Європи (М. Кудря [14], І. Мигович [15]), а також з позицій економічної науки (Т. Чернуха [16], Л. Юрчишена [17]) тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий інтерес до проблематики моделей вищої освіти, в сучасних дослідженнях недостатньо уваги приділяється систематизації підходів до трактування поняття «модель вищої освіти». Також відсутнє комплексне узагальнення критеріїв класифікації моделей вищої та університетської освіти, недостатньо досліджено міждисциплінарний характер сучасних підходів до аналізу цих феноменів та їхня трансформація під впливом цифровізації, інтернаціоналізації, воєнних викликів й інтеграції в ЄПВО.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу моделей вищої освіти в українському науковому дискурсі шляхом систематизації та узагальнення підходів вітчизняних учених до трактування поняття «модель вищої освіти», визначення основних критеріїв класифікації моделей освіти та виявлення провідних тенденцій трансформації сучасної університетської освіти в умовах глобалізації, цифровізації, європейської інтеграції, воєнних викликів.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати теоретико-методологічні підходи українських науковців до розуміння феномену моделі освіти та моделі вищої освіти;
- 2) з'ясувати співвідношення понять «модель освіти», «освітня модель», «модель вищої освіти», «модель університетської освіти» та «система вищої освіти»;
- 3) узагальнити критерії класифікації моделей вищої освіти та визначити їхні

різновиди; 4) схарактеризувати поширені в українському дискурсі моделі університетської освіти; 5) виявити вплив глобалізаційних, цифрових, інтеграційних і соціокультурних процесів на трансформацію сучасних моделей вищої освіти; 6) окреслити перспективні напрями розвитку української вищої освіти в контексті інтеграції до ЄПВО та адаптації до сучасних викликів.

Актуальність означених цілей зумовлена необхідністю теоретичного осмислення трансформації сучасної вищої освіти та вироблення науково обґрунтованих підходів до її модернізації. Реалізація окреслених завдань сприятиме поглибленню міждисциплінарного розуміння моделей вищої освіти, систематизації українського наукового дискурсу та визначенню концептуальних орієнтирів подальшого розвитку вищої школи України.

Виклад основного матеріалу дослідження.. Позаяк предмет дослідження охоплює широкий комплекс проблем, акцентуємо увагу на двох ключових аспектах, що стосуються дефінітивного трактування моделей вищої освіти та їхньої класифікації і увиразнення значущих, оригінальних наукових рефлексій.

Українські науковці (С. Вітвицька [1], Л. Вішнікіна [2], В. Гриньова, Н. Гузій, О. Дубасенюк [3], О. Кучерявий, В. Михайлов, С. Холод, В. Чайка, В. Чернілевський та ін.) нагромадили значний теоретичний досвід з проблеми педагогічного моделювання. В руслі порушеної проблеми доволі продуктивним вважаємо його трактування в «широкому сенсі» як особливого пізнавального процесу / методу, коли замість безпосереднього об'єкта пізнання створюється схожий із ним допоміжний об'єкт, тобто модель, яка і стає предметом дослідження. Здобута таким чином інформація переноситься на реальний предмет вивчення (С. Вітвицька [1, с. 18]). У такому контексті відзначмо позицію, згідно з якою методологія моделювання орієнтує на визначення умов та шляхів розвитку освіти, що передбачає формування багаторівневої моделі як «теоретичного взірця-еталона» та носія знань для кращого пізнання системи (О. Дубасенюк [3, с. 12–15]).

Синтез означеного наукового доробку дозволяє розглядати *модель* як спрощене, узагальнене, концептуально впорядковане відтворення реальності, яке дає змогу досліджувати складні системи та визначати перспективи їх трансформації, а також як теоретично і практично сконструйовану систему, що відображає суттєві характеристики, структуру, функції, взаємозв'язки та закономірності розвитку певного об'єкта, процесу або явища з метою його пізнання, аналізу, прогнозування або вдосконалення.

З таких позицій *модель освіти* дефініціюємо як цілісну концептуально-організаційну систему, що відображає сукупність цілей, цінностей, принципів, змісту, форм, методів, механізмів управління та результатів освітньої діяльності, характерних для певного суспільства, історичного періоду або педагогічної парадигми. Вона визначає особливості функціонування освітньої системи, взаємодію її суб'єктів, способи передачі знань і формування компетентностей відповідно до соціокультурних, економічних та інших потреб.

Відтак, просуваючись від загального до конкретного, фокусуємо увагу на науковому дискурсі щодо трактування поняття «*модель вищої освіти*». Зважаючи на міждисциплінарний характер студій, які відображають філософський, педагогічний, управлінський, соціокультурний, економічний та ін. підходи, цей феномен трактується багатозначно, подекуди контрверсійно. Зокрема, українські науковці розглядають його як:

– системно організовану структуру, що відображає взаємозв'язок цілей, змісту, технологій, організаційних форм і засобів функціонування освітньої системи в умовах відкритого інформаційного суспільства. У цьому випадку модель вищої освіти безпосередньо пов'язується з розвитком відкритої освіти, дистанційного навчання та цифрових технологій (В. Биков [13]);

– культурно та історично зумовлену систему організації освітнього процесу, що відображає цінності певної цивілізації, характер взаємодії освіти, науки й суспільства, специфіку університетської традиції тощо. При цьому

акцентується на гуманістичній та європейській природі університетської освіти (Т. Жижко [7]);

– цілісну соціокультурну конструкцію, яка визначає співвідношення свободи та авторитарності, індивідуалізму та колективізму, традиційності та інноваційності в організації освітнього процесу (С. Клепко [8]);

– комплекс взаємопов'язаних елементів, що включають структуру освіти, механізми управління, організацію освітнього процесу та інтеграційні процеси в межах Болонського простору. В такому ракурсі акцентується на необхідності поєднання національних традицій з європейськими стандартами (М. Кудря [14]);

– систему цілей, функцій та способів організації університетської діяльності (Н. Погребняк [11]);

– систему організації навчання, що формується відповідно до соціальних потреб, культурних традицій та домінуючих педагогічних підходів (Л. Мартинець [10]) тощо.

Отже, поняття «модель вищої освіти» в українському дискурсі трактується як системна організація освітньої діяльності; соціокультурна конструкція; форма реалізації освітньої політики; механізм інтеграції освіти, науки й суспільства; концептуальна система підготовки фахівців; інструмент модернізації освіти в умовах глобалізації та цифровізації тощо. Зважаючи на цей науковий досвід, *модель вищої освіти визначаємо* як системно організовану сукупність концептуальних, структурних та організаційно-педагогічних характеристик функціонування ЗВО, яка відображає специфіку їхньої діяльності, управління, змісту професійної підготовки, академічних цінностей, взаємодії з державою, суспільством і ринком праці. Вона визначає тип університетської організації, освітні пріоритети, механізми підготовки фахівців, рівень автономії, інноваційності та інтеграції у національний і світовий освітній простір.

Як складову наукової та освітньої комунікації доцільно з'ясувати співвідношення означених та інших супідрядних дефініцій. Зокрема, *поняття*

«*модель освіти*» та «*освітня модель*» переважно вживаються як близькі, синонімічні, однак з позицій наукової теорії між ними простежуються певні змістові та акцентуаційні відмінності. З першого погляду вони не є усталеними і принциповими, але в наукових текстах можуть позначати різні аспекти освітньої реальності. Так, поняття «*модель освіти*» має ширший, системний характер, позаяк використовується для характеристики освіти як цілісного соціального інституту, що може охоплювати цілі, зміст, функції освіти, структуру освітньої системи, механізми управління нею та її взаємозв'язок із різними суспільними сферами. У цьому випадку ідеться про певний тип організації освіти на макрорівні, приміром: європейська / американська модель освіти, цифрова / відкрита модель освіти тощо.

Натомість поняття «*освітня модель*» переважно використовується у прикладному, організаційно-педагогічному контексті, що може позначати спосіб організації навчального процесу; композицію діяльності закладу освіти; авторську систему навчання; структурно-функційну модель підготовки фахівців; конкретну педагогічну концепцію тощо. В означених випадках воно є «локальним», позаяк стосується окремого рівня, напряму чи компонента освіти. Отже, з нашого погляду, «*модель освіти*» є ширшим, системним, соціально-філософським поняттям, а «*освітня модель*» – вузьким, конкретизованим, що має педагогічно-організаційну спрямованість. Вітчизняні науковці використовують ці дефініції як взаємозамінні, особливо коли ідеться про аналіз типів і концепцій розвитку освіти, тож відмінність між ними має радше контекстуальний, характер, ніж чітке нормативне розмежування.

Більш складним і дискусійним є співвідношення поняття «*модель вищої освіти*» та поняття «*модель університетської освіти*», яке в наукових студіях використовується для характеристики специфічного типу організації, функціонування та розвитку університету як провідного інституту вищої освіти. Його сутність пов'язується з історично сформованими уявленнями про місію

університету, принципи організації освітнього процесу, поєднання навчальної та наукової діяльності, характер академічної культури та взаємодію університету із суспільством.

У синтезованому вигляді модель університетської освіти розглядається як культурно й історично зумовлена система організації університету, що відображає європейські традиції академічної свободи, гуманізму, автономії та єдності освіти й науки. При цьому дослідники часто акцентують на тому, що університетська освіта є не лише механізмом професійної підготовки, а й простором формування інтелектуальної еліти, наукового світогляду та громадянських цінностей [7].

Поширеними є трактування моделі університетської освіти крізь феномен університету як особливого соціокультурного інституту, який не обмежується освітньою функцією, а перетворюється на центр інновацій, досліджень і виробництва знань [9]. Розуміння моделі університетської освіти через систему цілей, функцій та організаційних засад діяльності університету пов'язується з різними підходами до організації навчального процесу, взаємодії викладача і студента, розумінням місії університету в суспільстві тощо [11].

Узагальнення наукових наративів дозволяє *визначити поняття «модель університетської освіти»* як історично та соціокультурно зумовлену систему організації університету, що відображає його місію, цінності, принципи функціонування, взаємозв'язок освіти і науки, характер академічної культури та способи підготовки фахівців і продукування знань. Воно априорі не тотожне дефініції «модель вищої освіти», позаяк ці поняття мають різний масштаб та предмет охоплення. «Модель вищої освіти» є ширшим («макрорівневим») поняттям, адже охоплює всю систему вищої освіти держави або певного освітнього простору, включаючи різні типи ЗВО, державну освітню політику, систему управління, механізми фінансування, стандарти освіти, взаємодію з ринком праці тощо. Натомість модель університетської освіти має вужчий і

більш спеціалізований характер, позаяк стосується безпосередньо університету як окремого типу вишу та специфіки його функціонування. Вона акцентує на академічній культурі, університетській автономії, інтеграції науки й освіти, дослідницькій діяльності, інноваційній та гуманістичній місії університету.

Так само взаємопов'язаними, але не тотожними є поняття «система освіти / вищої освіти» та «модель освіти / вищої освіти». *Система освіти* в офіційних документах та наукових працях розглядається як сукупність освітніх інституцій, рівнів освіти, органів управління, нормативно-правового забезпечення, освітніх програм і суб'єктів освітнього процесу, що забезпечують організацію та функціонування освіти в державі. Відповідно *система вищої освіти* охоплює ЗВО, стандарти, механізми управління, наукову діяльність, форми підготовки фахівців та взаємодію із суспільством і ринком праці. Таким чином, поняття «система» характеризує передусім інституційно-структурний та організаційний аспекти освіти як соціального інституту.

Натомість, як уже дещо зазначалося, поняття «модель освіти» і «модель вищої освіти» мають теоретико-концептуальний характер та використовуються для відображення, вивчення й узагальнення принципів, цінностей, цілей і способів функціонування освітньої системи. Модель освіти відображає не стільки реальну структуру освіти, скільки концепцію її організації та розвитку, тому може виступати як теоретичний конструкт, ідеальний тип або прогнозований варіант модернізації освіти. Якщо система вищої освіти описує те, як організована вища освіта, то модель вищої освіти визначає, на яких засадах вона функціонує та розвивається, відображаючи домінуючі підходи до управління, взаємодії освіти та науки, рівень автономії університетів, характер підготовки фахівців тощо.

Доволі складним, дискусійним та суперечливим є другий визначений нами аспект наукового дискурсу, що стосується проблеми *класифікації моделей освіти та вищої освіти*. Цікавою в інформативному відношенні, але дещо

еклектичною у структурно-методологічному сенсі є здійснена Л. Мартинець спроба систематизувати класифікаційні схеми моделей освіти. Авторка представила їх «традиційну класифікацію», що складається з «моделі освіти як державно-відомчої організації» (освіта розглядається структурами державної влади як одна з галузей (напрямів) народного господарства; «моделі розвивальної освіти», згідно якої організація освіти постає у вигляді особливої інфраструктури через кооперацію освітніх систем різного рангу, типу та рівня; «традиційної моделі освіти» (Ж. Мажо, Л. Кро, Ж. Капель, Д. Равич, Ч. Фінн), що уявляється як спосіб передачі молоді універсальних елементів культурної спадщини; «раціоналістичної моделі освіти» (П. Блум, Р. Ганьє, Б. Скіннер), що передбачає забезпечення засвоєння знань, умінь, навичок і пристосування молоді до суспільних умов; «феноменологічної моделі освіти» (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.), яка передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти та їхніх інтересів; «неінституційної моделі освіти» (П. Гудман, І. Ілліч, Ф. Клейн, Дж. Холт), орієнтованої на організацію освіти поза соціальними інститутами [10].

Задекларувавши другу класифікацію «педагогічних моделей освіти», Л. Мартинець «умовно» розділяє їх на «класичні освітні моделі»: європейську і американську (обидві відносяться до т. зв. раціоналістичної моделі освіти); радянську (традиційна модель); японську (модель розвивальної освіти). Визнається існування їх «безлічі варіацій», а сутнісна характеристика здійснюється за характером та особливостями організації навчального (пізнавального) процесу [10]. Означений приклад є доволі показовим для вітчизняної навчальної літератури, де автори часто інтуїтивно, не вдаючись до визначення критеріїв, намагаються систематизувати, класифікувати, типологізувати різні освітні феномени.

Узагальнення доробку українських учених, що представляють різні галузі знань [4-9; 11-17], дозволяє визначити основні критерії класифікації моделей вищої освіти та їхні різновиди (таблиця 1).

Таблиця 1

Критерії класифікації моделей вищої освіти та їх основні види

Критерій класифікації	Сутність критерію	Основні види моделей освіти
Соціокультурний і цивілізаційний	Відображає історичні, культурні, національні та цивілізаційні особливості розвитку суспільства	Європейська; американська; японська; радянська; східна; західна моделі
За метою та функціональним призначенням	Ґрунтується на домінуючих цілях, функціях і цінностях освіти	Раціоналістична; феноменологічна; гуманістична; технократична; компетентнісна; інноваційна; розвивальна
За характером організації освітнього процесу	Визначається способами організації навчання та взаємодії учасників освітнього процесу	Традиційна; авторитарна; студентоцентрована; дистанційна; мережева; відкрита; змішана (blended learning)
За типом управління та рівнем автономії	Характеризує механізми управління системою освіти та ступінь самостійності закладів освіти	Централізована; децентралізована; державна; ринково-орієнтована; автономна університетська; корпоративна
За характером взаємодії із суспільством і ринком праці	Відображає роль закладу освіти у суспільстві та економіці	Академічна; дослідницька; підприємницька; інноваційна; сервісна модель університету; корпоративний університет
За ступенем відкритості освітньої системи	Визначає рівень доступності, інтеграції та відкритості освітнього середовища	Закрита; відкрита; мережева; глобалізована; цифрова модель освіти
За методологічними та педагогічними підходами	Базується на домінуючих педагогічних концепціях і підходах до навчання	Знаннєва; компетентнісна; особистісно орієнтована; діяльнісна; конструктивістська; адаптивна; інтегративна
За історичним типом розвитку освіти	Відображає етапи еволюції освітніх систем і університету	Класична; модерна; постмодерна; цифрова; Університет 4.0; Університет 5.0

За рівнем технологізації освітнього процесу	Характеризує ступінь використання цифрових і технологічних засобів навчання	Традиційна аудиторна; e-learning; smart-освіта; цифрова; Education 5.0
За способом здобуття освіти	Визначає формат і механізми отримання освітніх послуг	Очна; заочна; дистанційна; дуальна; мережева; неформальна; інформальна
За ступенем інтеграції науки й освіти	Характеризує співвідношення освітньої та науково-дослідної діяльності	Навчальна; науково-дослідницька; інноваційно-дослідницька; дослідницький університет
За орієнтацією на особистість здобувача освіти	Визначає рівень урахування індивідуальних потреб і розвитку особистості	Авторитарна; гуманістична; особистісно орієнтована; адаптивна; інклюзивна модель

Джерело: розробка авторів на основі аналізу наукових джерел [4-9; 11-17]

Означену загальну класифікацію конкретизують та поглиблюють класифікаційні схеми, запропоновані представниками різних галузей знань. У цьому контексті особливу цінність становлять філософсько-освітні, педагогічні, управлінські та компаративні інтерпретації, які увиразнюють різні аспекти функціонування сучасного університету та моделей освітніх систем загалом.

З позицій філософії освіти С. Курбатов аналізує трансформацію сучасного університету крізь призму зміни його функцій та взаємодії з ринковим середовищем. Зокрема виокремлюється *модель підприємницького університету*, сутність якої полягає в імплементації принципів функціонування бізнесового середовища в академічну сферу. Така конструкція кидає виклик традиційній «ретроорганізованій» університетській системі та орієнтується на активну конкуренцію в умовах ринку освітніх послуг, пошук альтернативних джерел фінансування, комерціалізацію наукових досліджень та інтеграцію університету в інноваційну економіку. На відміну від неї, *модель корпоративного університету* запозичує принципи та форми організації вищої освіти безпосередньо в межах бізнесового середовища, адже створюється великими компаніями для вдосконалення людського капіталу та підвищення

конкурентоспроможності корпорації [9, с. 109–110]. Такий підхід демонструє посилення тенденції до інтеграції освіти, науки, виробництва та бізнесу, що є характерною ознакою сучасної постіндустріальної моделі вищої освіти.

Зі стового боку, С. Клепко аналізує освітні моделі крізь призму співвідношення свободи та авторитарності, індивідуалізму та колективізму. Так, *американській моделі освіти* приписується перевага свободи над авторитаризмом, що проявляється у максимальній повазі до особистості та її освітніх потреб. Натомість *радянська модель освіти* характеризується домінуванням державного контролю, прагненням до уніфікації та нівелювання індивідуалізму, а її визначальною рисою виступає спеціалізація, яка жорстко регламентується державою. Аналізуючи *модель європейської освіти*, вчений акцентує на її багатовимірності та неоднорідності та пов'язує перспективи розвитку з формуванням «Європи знань» і створенням загальноєвропейського простору вищої освіти в межах Болонського процесу. У цьому контексті університет розглядається як провідний інститут формування інтелектуального, культурного й технологічного потенціалу сучасного суспільства [8, с.25-30].

У філософсько-освітньому дискурсі важливе місце посідає концептуальний аналіз моделей університетської освіти, здійснений Т. Жижко. На основі історико-філософського підходу дослідниця аналізує *класичні та некласичні моделі університетської освіти*, зокрема гумбольдтівську модель дослідницького університету, наполеонівську модель, англосаксонську (ліберальну) модель університету, а також сучасні трансформації університетської освіти в умовах глобалізації та інформаційного суспільства. Особливу увагу авторка приділяє *дослідницькому університету*, сутність якого пов'язується з поєднанням освітньої та науково-дослідної діяльності, інтеграцією науки і практики, розвитком академічної автономії та впровадженням інноваційних технологій навчання. В такому контексті університет розглядається не лише як осередок освіти, а й як центр продукування

знань, формування інтелектуальної еліти та розвитку наукового потенціалу держави [7].

З позицій *теорії управління та менеджменту* важливе значення для аналізу моделей вищої освіти має праця В. Бикова «Моделі організаційних систем відкритої освіти». Вчений розглядає освіту як відкриту багаторівневу систему, що функціонує в умовах постійної взаємодії із соціальним, інформаційним і технологічним середовищами. З таких позицій обґрунтовується необхідність трансформації традиційної освітньої системи у відкриту, гнучку та технологічно інтегровану модель освіти, яка базується на використанні ІКТ, мережевої взаємодії, дистанційного навчання та індивідуалізації освітніх траєкторій. Важливим для нашого дослідження є розкриття вченим сутності поняття «модель» через аналіз структурних компонентів освітніх систем, взаємозв'язків між їх елементами, принципів побудови організаційних моделей освіти та ієрархії освітніх систем [13, с. 218-278].

Особливу увагу В. Биков приділив моделям педагогічних та методичних систем навчання відкритої освіти. Автор аналізує механізми функціонування дистанційного й електронного навчання, е-освітні ресурси, мережеві технології, інформаційно-освітнє середовище та принципи проектування е-методичних систем. Освітня система розглядається як цілісна динамічна структура, що включає цілі, зміст, суб'єктів, технології, управління, ресурси та результати діяльності. Такі підходи створюють теоретичне підґрунтя для характеристики сучасних цифрових, дистанційних, мережевих та відкритих моделей вищої освіти, які формуються в умовах інформатизації суспільства та цифрової трансформації освітнього простору [13, с. 218-278].

З позицій *педагогічної компаративістики* становить інтерес погляд М. Кудрі на модель освіти як цілісну систему, що охоплює структуру вищої освіти, механізми управління, принципи організації освітнього процесу та взаємозв'язок національних традицій із європейськими інтеграційними викликами. В центрі

уваги дослідниці перебувають процеси реформування систем вищої освіти країн Західної, Центральної та Східної Європи в умовах Болонського процесу. Аналізуючи розвиток дворівневої системи підготовки фахівців, кредитно-модульної системи, академічної мобільності, стандартизації освітніх підходів та забезпечення якості освіти, науковиця підкреслює, що Болонський процес став важливим чинником модернізації національних систем освіти та формування сучасної європейської моделі вищої освіти, для якої характерні відкритість, мобільність, гнучкість, компетентісна орієнтація та інтеграція до спільного європейського освітнього простору [14].

Вивчаючи проблематику інтеграції української вищої освіти в ЄПВО О. Мельник, В. Погребняк, О. Дашковська здійснили аналіз трансформації системи вищої освіти України в контексті реалізації Закону України «Про вищу освіту», Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Запропонована ними *модель інтеграції* передбачає гармонізацію українського законодавства з європейськими нормами, модернізацію структури вищої освіти, забезпечення автономії університетів, розширення академічної мобільності та впровадження принципів Болонського процесу. У цьому контексті сучасна модель української вищої освіти розглядається як складова загальноєвропейського освітнього простору, орієнтована на якісні зміни, міжнародну співпрацю та забезпечення конкурентоспроможності ЗВО [5].

Помітний внесок у дослідження трансформації сучасних моделей вищої освіти становить монографія І. Мигович «Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття». Розвиток вищої освіти авторка розглядає крізь призму зміни освітніх парадигм під впливом глобалізаційних, інтеграційних та соціально-економічних процесів. У цьому контексті система вищої освіти трактується як складна багаторівнева структура, розвиток якої

визначається взаємодією національних освітніх традицій, європейської освітньої політики, механізмів інтернаціоналізації та компетентнісного підходу. Інтернаціоналізація розглядається як напрям модернізації освіти та як одна з базових характеристик сучасної моделі вищої освіти, що охоплює академічну мобільність, міжнародне співробітництво, мережеву взаємодію, гармонізацію освітніх стандартів та інтеграцію науки й освіти [15].

Особливу увагу І. Мигович приділяє впливу Болонського процесу та європейської освітньої реструктуризації на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи. Дослідниця підкреслює, що сучасна європейська модель вищої освіти характеризується відкритістю, студентоцентрованістю, автономією ЗВО, забезпеченням якості освіти та інноваційною спрямованістю. Обґрунтовується тенденція поступового переходу від традиційних централізованих моделей до *відкритої, мережевої та інтеграційної моделі вищої освіти*, орієнтованої на підготовку конкурентоспроможного фахівця в умовах глобального освітнього простору. Важливим аспектом дослідження є порівняльний аналіз трансформації систем вищої освіти Польщі, Чехії, Словаччини та України, що демонструє різні варіанти адаптації національних моделей до ЄПВО [15].

З позицій хронотопу формування і розвиток системи вищої освіти Н. Погребняк вибудовує моделі університетської освіти на основі інтеріоризації та синтезу доробку західних учених. Дослідниця виокремила дві їхні групи. До першої за критеріями мети та функційності віднесено раціоналістичну, феноменологічну, паризьку, оксфордську та позаінституційну моделі, які відображають різні способи організації освітнього процесу, характер взаємодії між викладачем і студентом та підходи до професійної підготовки. Другу групу становлять моделі, що характеризують етапи розвитку університетської освіти: вертикальний університет, матричний університет та технополіс. Такий хронологічно-функційний підхід дозволяє простежити динаміку еволюції

університетської освіти, конкретизувати країнознавчий вимір її моделей та виявити спільні й особливі риси розвитку європейських систем вищої освіти [11].

Актуалізація проблеми пошуку нових моделей розвитку вищої освіти посилилася за умов сучасних кризових і трансформаційних процесів. Так, у розвідці М. Скидана «Модель стратегічного розвитку вищої освіти України» підкреслюється, що повномасштабна війна РФ проти України суттєво вплинула на вітчизняну систему вищої освіти, зумовивши необхідність оперативної трансформації освітнього процесу, комунікації, моніторингу якості освіти та організації професійної підготовки. В цьому контексті особливої ваги набуває потреба створення такої моделі вищої освіти, яка, з одного боку, відповідає б глобальним тенденціям розвитку світових освітніх систем, з іншого, зберігала національні освітні традиції. В означеному ракурсі акцентується на необхідності посилення компетентнісного підходу, поєднання фундаментальної та практичної підготовки, розвитку економічного мислення, підприємницьких здібностей, аналітичних і прогностичних навичок здобувачів освіти [12]. Такий підхід фактично репрезентує сучасну адаптивну та практико-орієнтовану модель вищої освіти, що формується в умовах воєнних викликів, цифрової трансформації та післявоєнної відбудови держави.

З позицій політології проблематика трансформації національних моделей вищої освіти у глобальному контексті знайшла відображення у статті М. Студілка «Порівняльний аналіз моделей вищої освіти в країнах ЄС та Сполучених Штатах як результат їх державних політик». Автор аналізує європейську та американську моделі вищої освіти як результат специфічної державної політики, історичних традицій та соціально-економічних умов розвитку. Відзначається, що американська модель, запозичивши базові концепти європейського університету, зуміла забезпечити високий рівень конкурентоспроможності завдяки фінансовій диверсифікації, обмеженій ролі держави, автономії університетів, гнучкості освітніх програм та значному

розвитку дослідницької складової. Саме це дозволило університетам США посісти провідні позиції у світових рейтингах. Натомість європейська модель освіти забезпечила високий рівень стандартизації дипломів, розвиток академічної мобільності та створення єдиного ринку освітніх послуг у межах ЄПВО [6].

Становлять інтерес висновки М. Студілка щодо поступової конвергенції європейської та американської моделей вищої освіти. Європейські країни дедалі активніше запозичують окремі елементи американської системи, зокрема диверсифікацію фінансування, посилення автономії університетів, створення приватних освітніх інституцій та розвиток конкурентного середовища. Водночас американська система освіти змушена враховувати глобальні виклики, пов'язані з доступністю освіти, забезпеченням якості та міжнародною інтеграцією. У цьому контексті сучасні моделі вищої освіти дедалі більше орієнтуються на поєднання академічної автономії, практико-орієнтованості, дослідницької діяльності, цифровізації та інтеграції в глобальний освітній простір [6].

З позиції економічної науки свій внесок у міждисциплінарне осмислення моделей вищої освіти зробила Т. Чернуха, яка аналізує системи вищої освіти крізь призму соціально-економічних моделей розвитку суспільства. Дослідниця розглядає систему вищої освіти як специфічну галузь народного господарства, функціонування якої визначається типом економічної системи, культурно-ціннісними орієнтаціями, характером державного управління та механізмами фінансування. На цій основі авторка виокремлює англосаксонсько-ліберальну, західноєвропейську соціал-демократичну, далекосхідну патріархально-корпоративну, мусульманську авторитарну моделі та модель «перехідного капіталізму». Кожна з них характеризується специфічним поєднанням релігійних і культурних традицій, ступенем автономії університетів, роллю держави у фінансуванні освіти, особливостями взаємодії освіти і ринку праці,

рівнем централізації системи управління та орієнтацією на інноваційний розвиток [16].

Щоправда, означена схема моделювання викликає певні застереження. З одного боку, вона є цінною завдяки чіткій регіонально-цивілізаційній структуризації та спробі пояснити специфіку національних систем вищої освіти через економічні, культурні та ціннісні чинники. З іншого боку, така класифікація певною мірою спрощує складну природу освітніх систем, адже між країнами, віднесеними до однієї соціально-економічної моделі, існують суттєві відмінності у рівні економічного розвитку, демократичних інститутах, механізмах управління та характері функціонування систем вищої освіти. Особливо це стосується групи країн із т. зв. «перехідним капіталізмом», де різниця між освітніми моделями Польщі, Чехії, України, білорусі та росії посилилася під впливом сучасних політичних і цивілізаційних трансформацій. Це свідчить про необхідність урахування не лише економічних, а й історико-політичних, соціокультурних та аксіологічних чинників при типології моделей вищої освіти.

Важливий сегмент наукового дискурсу становлять дослідження моделей фінансування вищої освіти крізь призму ефективності функціонування університетів та їхньої конкурентоспроможності. Так у розвідці Л. Юрчишеної *модель фінансування університетів* розглядається на макро- та мікрорівнях. На макрорівні вона трактується як механізм розподілу державних коштів між ЗВО на основі визначених критеріїв ефективності, а на мікрорівні – як поєднання бюджетного та додаткового фінансування конкретного університету. Аналізуючи впровадження формульного фінансування в Україні, авторка підкреслює його позитивний вплив на стратегічне позиціонування університетів, посилення управлінської автономії, розвиток наукової діяльності, міжнародне визнання та працевлаштування випускників. При цьому визнається, що така модель посилює конкуренцію між університетами та створює переваги для

інноваційних ЗВО, здатних ефективно реагувати на потреби ринку освітніх послуг і диверсифікувати власні джерела доходів. У цьому контексті модель фінансування дедалі більше постає як складова підприємницької та інноваційної моделі сучасного університету [17].

Висновки. Узагальнення українського наукового дискурсу щодо моделей вищої освіти дозволяє стверджувати, що дана проблематика має виразний міждисциплінарний характер та досліджується з позицій педагогічної компаративістики, філософії освіти, освітнього менеджменту, економіки, інших галузей знань. Консесусно модель вищої освіти трактується як системно організована сукупність концептуальних, структурних, ціннісних та організаційно-педагогічних характеристик функціонування системи вищої освіти. У процесі дослідження встановлено, що сучасні підходи до класифікації моделей вищої освіти ґрунтуються на соціокультурних, цивілізаційних, функційних, управлінських, технологічних, методологічних та інституційних критеріях. У сучасному дискурсі домінує тенденція переходу від традиційних централізованих моделей освіти до відкритих, цифрових, мережевих, дослідницьких, компетентнісно орієнтованих та підприємницьких моделей університетської освіти.

З'ясовано, що трансформація моделей вищої освіти відбувається під впливом глобалізації, цифровізації, інтернаціоналізації, Болонського процесу, розвитку ІКТ та зміни ролі університету в сучасному суспільстві. Водночас для української системи вищої освіти важливими залишаються питання збереження національних освітніх традицій, посилення академічної автономії, інтеграції до ЄПВО та забезпечення конкурентоспроможності університетів.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з вивченням цифрових, мережевих та інноваційних моделей університетської освіти, аналізом механізмів адаптації української системи вищої освіти до сучасних глобальних

викликів та дослідженням трансформації університетської освіти в умовах воєнного часу і післявоєнної відбудови України.

Список використаних джерел

1. Вітвицька С. С. Моделювання як метод системного дослідження та проектування освітнього простору у вищому навчальному закладі. *Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: монографія* / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2019. С. 15-29.
2. Вішнікіна Л. П. Педагогічне моделювання як основа проектування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*. 2008. № 7-8. С. 80-84.
3. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти; наукові пошуки і здобутки. *Професійно – педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 8-28.
4. Корнійчук М. Сучасні моделі розвитку університетської освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2023. № 34. С. 394–401. DOI: 10.18372/2786-5487.1.17720.
5. Мельник О., Погребняк В., Дашковська О. Інтегрування української вищої освіти в європейський освітній простір: модель процесу та досягнуті результати. *Нові технології навчання*. 2023. № 4. С. 108–120.
6. Студілко М. А. Порівняльний аналіз моделей вищої освіти в країнах ЄС та Сполучених Штатах як результат їх державних політик. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2024. Т. 16. С. 58–65.
7. Жижко Т. А. Теоретичні засади розвитку університетської освіти: європейський контекст: дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10. Київ, 2011. 427 арк.
8. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОППО, 2006. 328 с.

9. Курбатов С. В. Феномен університету в контексті часових і просторових викликів. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.
10. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: *навчально-методичний посібник*. 2-ге вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.
11. Погребняк Н. М. Вища університетська освіта за кордоном: основні моделі, кваліфікації, наукові компетенції. *Вчені записки Таврійського національного університету. Проблеми педагогіки середньої та вищої школи*. 2013. Т. 26. № 2. С. 87–98.
12. Скидан М. І. Модель стратегічного розвитку вищої освіти України. *Грааль науки*. 2023. № 31. С. 87-89
13. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ : Аттіка, 2009. 684 с.
14. Кудря М. М. Системний аналіз освітніх моделей європейських країн з урахуванням входження в Болонський процес. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2010. № 2. С. 66–74.
15. Мигович І. В. Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття: *монографія*. Лисичанськ: ФОКСПРИНТ, 2020. 628 с.
16. Чернуха Т. С. Інституціональні передумови формування систем вищої освіти країн світу: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22. Ч. 3. С. 103–107.
17. Юрчишена Л. В. Модель фінансування вищої освіти: поняття та практичні результати впровадження в Україні. *Освітня аналітика України*. 2021. № 3. С. 17–32.